

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ СЕНЗИТИВНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Pastukh L.V. The features of cognitive component of counseling psychologists' sensitiveness in the system of education / L.V. Pastukh // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 443–458.

Л.В. Пастух. Особливості когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти. У статті показано значущість когнітивної складової сензитивності особистості практичних психологів системи освіти. За узагальненням результатів теоретичних досліджень з проблеми сензитивності як професійно важливої якості практичних психологів та її складових обґрунтовано добір методик для визначення рівня розвитку когнітивної складової сензитивності. Наведено результати дослідження особливостей когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти. Проаналізовано рівень обізнаності практичних психологів щодо змісту, проявів, факторів розвитку сензитивності як професійно важливої якості; рівень самоусвідомлення, а також адекватність (неадекватність) їх самооцінки.

За узагальненням показників трьох вищезазначених емпіричних референтів когнітивної складової сензитивності визначено рівні когнітивної складової сензитивності.

Зроблено висновок, про те, що менше п'ятої частини досліджуваних мають високий рівень когнітивної складової сензитивності. У більш ніж половини досліджуваних переважає середній рівень когнітивної складової сензитивності, а близько третини респондентів мають низький рівень когнітивної складової.

Визначено гендерно-вікові особливості когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти. Встановлено, що у старших за віком практичних психологів, рівень когнітивної складової сензитивності вищий. Виявлено вищий рівень когнітивної складової сензитивності у практичних психологів жіночої статі, ніж чоловічої.

Встановлено статистично значущі відмінності у рівнях когнітивної складової сензитивності залежно від місця проживання практичних психологів: у психологів, які проживають у сільській місцевості, рівень зазначеної складової вищий, ніж у тих, хто проживає в місті.

Окреслено доцільність емпіричного дослідження інших складових сензитивності особистості практичних психологів системи освіти (психофізіологічної, поведінкової, емоційної) і визначення на цій основі інтегративного показника та соціально-демографічних (вік, стать, місце проживання) й організаційно-професійних (тип навчального закладу, кваліфікаційна категорія) чинників сензитивності.

Ключові слова: практичні психологи, сензитивність, складові сензитивності, когнітивна складова сензитивності, рівень розвитку когнітивної складової сензитивності.

Л.В. Пастух. Особенности когнитивной составляющей сензитивности практических психологов системы образования. В статье показана значимость когнитивной составляющей сензитивности личности практических психологов системы образования. На основании обобщения результатов теоретических исследований проблемы сензитивности как профессионально важного качества практических психологов и её составляющих обоснованы методики определения уровня развития когнитивной составляющей сензитивности. Представлены результаты исследования особенностей когнитивной составляющей сензитивности практических психологов системы образования. Проанализирован уровень осведомленности практических психологов о содержании, проявлениях, факторах развития сензитивности как профессионально важного качества; уровень самоосознания, а также адекватность (неадекватность) их самооценки.

За обобщением показателей трех вышеобозначенных эмпирических референтов когнитивной составляющей сензитивности определено уровни когнитивной составляющей сензитивности.

Сделан вывод о том, что меньше пятой части исследуемых имеют высокий уровень когнитивной составляющей сензитивности. У более чем половины исследуемых преобладает средний уровень когнитивной составляющей сензитивности, а около трети респондентов имеют низкий уровень когнитивной составляющей.

Определены гендерно-возрастные особенности когнитивной составляющей сензитивности практических психологов системы образования. Установлено, что у старших по возрасту практических психологов, уровень когнитивной составляющей сензитивности выше. Выявлен более высокий уровень когнитивной составляющей сензитивности у практических психологов женского пола, по сравнению с мужским.

Установлено статистически значимые отличия в уровнях когнитивной составляющей сензитивности в зависимости от места проживания практических психологов: у психологов, которые проживают в сельской местности, уровень обозначенной составляющей выше по сравнению с теми, кто проживает в городе.

Определена целесообразность эмпирического исследования других составляющих сензитивности личности практических психологов системы образования (психофизиологической, поведенческой, эмоциональной) и определение на этой основе интегративного показателя, а

также социально-демографических (возраст, пол, место проживания) и организационно-профессиональных (тип учебного заведения, квалификационная категория) факторов сензитивности.

Ключевые слова: практические психологи, сензитивность, составляющие сензитивности; когнитивная составляющая сензитивности; уровень развития когнитивной составляющей сензитивности.

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення ефективності діяльності практичних психологів системи освіти зумовила нагальність вивчення їх професійно важливих якостей в умовах трансформаційних змін в суспільстві. У цьому контексті особливої ваги набуває дослідження сензитивності особистості фахівців психологічної служби системи освіти в силу специфіки їх функціональних обов'язків, основних напрямів, видів та форм роботи. Адже сензитивність, як свідчать результати теоретичного аналізу літератури [14 та ін.], є складною інтегративною якістю особистості; особливою, такою, що має емоційну природу, чутливістю до психічних станів інших, їх намірів, цінностей і цілей, здібністю сприймати оточуючий і внутрішній світ, яка дозволяє професіоналам різних рівнів легко орієнтуватись у людських взаємовідносинах, гармонізувати свою поведінку та емоції.

Відповідно до розробленої нами моделі сензитивності практичних психологів системи освіти йдеться про важливе значення її когнитивної складової, яка визначається через обізнаність щодо змісту і проявів сензитивності в професійній діяльності; адекватне, усвідомлене розуміння та сприйняття станів, настроїв, намірів, цінностей інших людей, у поєднанні з високим рівнем саморозуміння та адекватною самооцінкою [14].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Констатуємо наявність широкого переліку публікацій з проблематики фахової діяльності практичних психологів (Г.С. Абрамова [1], М.О. Амінов [2], О.Ф. Бондаренко [3], І.В. Вачков [4], І.Б. Гриншпун [4], І.В. Дубровіна [8], С.Д. Максименко [10], С.А. Медведева [11], В.Г. Панок [13], Н.І. Пов'якель [16], В.Е. Пахальян [15], Н.В. Пророк [18], А.А. Реан [19], В.А. Семіченко [20], Н.В. Чепелева [21], Т.С. Яценко [22] та ін.), зазначимо, що сьогодні існують різні погляди на проблему професійно важливих якостей практикуючого психолога; вчені подають різні за обсягом та змістом переліки таких якостей. При цьому ряд науковців відзначають сензитивність як професійно важливу якість практичних психологів закладів освіти (М.А. Амінов [2], О.О. Грейліх [5], І.В. Дубровіна [8], Ю.М. Ємельянов [9], М.В. Молоканов [12], Л.П. Смашна [5], Н.В. Чепелева [20] та ін.).

Однак питання дослідження проблематики особливостей розвитку сензитивності особистості практичних психологів закладів освіти розглядалось науковцями-психологами епізодично, фрагментарно. Сьогодні в доступній сучасній психологічній літературі практично немає спеціальних методик як для діагностики сензитивності особистості в цілому, так і, зокрема, для діагностики її когнітивної складової.

Саме тому **мета статті** – емпірично дослідити особливості когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти.

Виклад основного матеріалу. За узагальненням результатів теоретичних досліджень з проблеми сензитивності як професійно важливої якості практичних психологів та її складових обґрунтовано добір методик для визначення рівня розвитку когнітивної складової сензитивності [14]. При доборі діагностичного інструментарію ми керувалися необхідністю дотримання основних психометричних вимог, а також можливістю застосування методик для групової форми проведення психодіагностичного обстеження.

Також було враховано, що відповідно до розробленої нами моделі сензитивності [14] показниками *когнітивної складової* є обізнаність практичних психологів з власними професійно важливими якостями; щодо змісту і проявів сензитивності в професійній діяльності; про рівень розвитку власної сензитивності; адекватне, усвідомлене розуміння та сприйняття станів, настроїв, намірів, цінностей інших людей, у поєднанні з високим рівнем саморозуміння та адекватною самооцінкою.

Тому дослідження *когнітивної складової сензитивності* здійснювалося за такими емпіричними референтами, як рівень обізнаності практичних психологів щодо змісту, проявів, факторів розвитку сензитивності як професійно важливої якості; рівень самоусвідомлення, а також адекватність (неадекватність) самооцінки.

Рівень обізнаності практичних психологів щодо змісту і проявів сензитивності визначався за результатами авторської анкети, яка складалась із шести запитань. У першому запитанні слід було обрати з поданого переліку двадцяти професійно важливих якостей (ПВЯ) практичних психологів системи освіти найбільш важливих десять якостей, на думку респондентів. Дане питання анкети давало нам можливість з'ясувати, чи відносять практичні психологи закладів освіти сензитивність до ПВЯ? За включення сензитивності до переліку ПВЯ респонденти отримували 1 бал, в іншому випадку – 0 балів.

У другому, третьому, четвертому та п'ятому запитаннях досліджуваним слід було дати відповідь щодо їхнього розуміння поняття «сензитивності особистості»; факторів, від яких залежить рівень її розвитку; особливостей проявів сензитивності; шляхів її розвитку. Відповіді оцінювалися наступним чином. Повністю правильна і повна відповідь – 2 бали, правильна, але часткова – 1 бал; неправильна – 0 балів.

На приклад, повною правильною (2 бали) вважалася відповідь на друге запитання («Дайте визначення поняття сензитивність особистості»), коли респондент тлумачить «сензитивність особистості» як чутливість, при цьому відзначає такі аспекти даної якості: чутливості до психічних проявів інших людей (психічних станів клієнтів; їхніх намірів, цінностей та цілей тощо); чутливість до сприйняття зовнішнього та внутрішнього світу (здатність сприймати оточуючий і внутрішній світ), як здатність, що дозволяє обирати оптимальні способи поведінки (гармонізувати свою поведінку та емоції) відповідно до вимог ситуації. Правильною частково (1 бал) вважалася відповідь, коли досліджуваний практичний психолог вказує на сензитивність особистості як чутливість, але при цьому не зазначає окремих ізвище перерахованих аспектів. Неправильною (0 балів) оцінюється відповідь у випадку, коли практичні психологи відзначають інші аспекти, що відрізняються за змістом від тих правильних, які вище нами відзначені, або коли зовсім не дають відповіді на запитання.

Щодо оцінювання відповідей на третє запитання («Назвіть фактори, від яких, на вашу думку, залежить рівень розвитку сензитивності особистості практичних психологів системи освіти») повною правильною вважається відповідь (2 бали), коли респондент називає такі фактори: темперамент, рівень обізнаності про сензитивність як професійно важливу якість, приділення уваги розвитку професійно важливих якостей при здійсненні профвідбору для навчання практичній психології та при розробленні начальних програм у ВНЗ, за якими готують практичних психологів; мотивація до подальшого професійного зростання та забезпечення ефективності й результативності фахової діяльності; участь у тренінгах сензитивності, семінарах, практикумах та інших заходах, спрямованих на професійний та особистісний розвиток практичних психологів системи освіти. Правильною частково вважалася відповідь, коли досліджуваний практичний психолог називає один-два з вищеперахованих факторів. Неправильною (0 балів) вважалася відповідь у випадку, коли практичні психологи відзначають інші фактори, що відрізняються за

змістом від тих правильних, які вище нами відзначені, або коли зовсім не дають відповіді на запитання.

Щодо оцінювання відповідей на четверте питання («У чому, на Вашу думку, проявляється сензитивність практичного психолога?») повною правильною (2 бали) вважається відповідь, коли респондент зазначає, що сензитивність допомагає практичному психологу виявляти, фіксувати, інтерпретувати прояви психічного стану іншої людини, а також бути чутливим до власних відреагувань на поведінку клієнта, іншими словами, у наданні психологічної допомоги з урахуванням почуттів і станів клієнтів при врахуванні необхідності відповідної гармонізації власної поведінки практичних психологів. Правильною частково (1 бал) вважалася відповідь, коли досліджувані практичні психологи при виокремленні проявів сензитивності вказують на один аспект, наприклад, чутливість до станів, настроїв інших, при цьому упускають чутливість до власних відреагувань на поведінку клієнта. Неправильною (0 балів) вважалася відповідь у випадку, коли практичні психологи відзначають інші прояви сензитивності, що відрізняються за змістом від вищезазначених, або коли зовсім не дають відповіді на запитання.

Щодо оцінювання відповідей на п'яте питання («Чи піддається корекції та розвитку сензитивність? Якщо так, то від чого це залежить?») повною правильною (2 бали) вважалася відповідь, коли респондент зазначає, що сензитивність піддається корекції залежно від рівня значущості сензитивності для практичних психологів як професійно важливої якості, їхньої обізнаності щодо змісту і проявів, факторів сензитивності, рівня самоусвідомлення, самооцінки, рівня розвитку емоційного інтелекту, емпатійних здібностей, мотивації до розвитку сензитивності, участі в тренінгах сензитивності тощо. Правильною частково (1 бал) вважалася відповідь, коли досліджуваний відзначає, що сензитивність піддається корекції та називає окремі вищезазначені чинники. Неправильною (0 балів) оцінюється відповідь у випадку, коли практичні психологи вказують, що сензитивність не піддається корекції та розвитку; відзначають інші аспекти, що відрізняються за змістом від тих правильних, які вище нами відзначені, або коли зовсім не дають відповіді на запитання.

У шостому запитанні досліджуваним потрібно було обрати із запропонованого переліку ті позиції, які є своєрідними критеріями (показниками) ефективності професійної діяльності. Серед них був показник, який безпосередньо пов'язаний із сензитив-

ністю особистості практичних психологів закладів освіти («надання психологічної допомоги з урахуванням почуттів і станів клієнтів»). Тому ті респонденти, які відзначили даний показник ефективності фахової діяльності, отримують один бал, інші досліджувані, які не обрали з переліку вищезазначений показник, одержують 0 балів.

За результатами узагальнення було визначено високі, середні та низькі рівні обізнаності респондентів щодо сензитивності. Високий рівень (3 бали) констатувався у випадку, коли досліджувані отримували за відповіді на 2-ге, 3-тє, 4-тє, 5-тє запитання 2 бали, а на 1-ше і 6-е – 1 бал.

Низький рівень (1 бал) встановлювався за умови, коли відповіді на всі запитання отримали 0 балів. При цьому допускалось, що відповідь на одне-два запитання була оцінена в 1 бал. Усі інші співвідношення було віднесено до середнього рівня обізнаності (2 бали).

За результатами дослідження виявлено недостатній рівень обізнаності досліджуваних із проблемою сензитивності як професійно важливої якості практичних психологів (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні обізнаності практичних психологів системи освіти щодо змісту, проявів, факторів розвитку сензитивності як професійно важливої якості

Рівні обізнаності	Кількість досліджуваних (у%)
Низький	44,8
Середній	51,0
Високий	4,2

З табл. 1 випливає, що високий рівень обізнаності щодо змісту, проявів, факторів розвитку сензитивності як професійно важливої якості виявлено лише у 4,2% досліджуваних; у практичних психологів переважає середній рівень обізнаності (51,0%), у той час як низький рівень мають майже половина респондентів (44,8%)

На наступному етапі емпіричного дослідження за допомогою методики «Хто Я?» М. Куна й Т. Мак-Партланда та аналізу її результатів в інтерпретації І. Клециної [17] визначено рівень самоусвідомлення та адекватність (неадекватність) самооцінки досліджуваних (табл. 2). При цьому рівень самоусвідомлення вважався високим за умови, коли респондент фіксує понад 14 характеристик свого «Я», низьким – до 8, середнім – від 8 до 14 характеристик.

Таблиця 2

Рівні самоусвідомлення практичних психологів системи освіти

Рівні самоусвідомлення	Кількість досліджуваних (у%)
Низький	4,9
Середній	11,5
Високий	83,6

З табл. 2 випливає, що у практичних психологів значно переважає високий (83,6%) рівень самоусвідомлення, у той час як середній рівень виявлено у трохи більше десятої частини респондентів (11,5%), а низький – лише у кожного двадцятого із досліджуваних (4,9%).

Іншим емпіричним референтом когнітивної складової сензитивності відповідно до розробленої моделі сензитивності виступила адекватність (неадекватність) самооцінки [17].

Оцінюючи адекватність самооцінки практичних психологів системи освіти, автори враховували специфіку їх роботи, за якої ефективність професійної діяльності може забезпечуватись лише за умови адекватного рівня самооцінки. У той час, коли неадекватна самооцінка практичного психолога (завищена чи занижена) буде перешкоджати прийняттю оптимальних рішень та професійних дій при здійсненні психодіагностичної, консультативної чи корекційно-розвивальної роботи.

У результаті констатовано неадекватність самооцінки для значної кількості (41,7%) досліджуваних (табл. 3).

Таблиця 3

Адекватність самооцінки практичних психологів системи освіти

Самооцінка	Кількість досліджуваних (у%)
Адекватна	58,3
Неадекватна	41,7

За узагальненням показників трьох вищезазначених емпіричних референтів когнітивної складової сензитивності – рівнем обізнаності практичних психологів щодо змісту і проявів сензитивності як професійно важливої якості та рівнем розвитку самоусвідомлення, а також адекватності (неадекватності) самооцінки встановлено рівні когнітивної складової сензитивності: високий, середній, низький (табл. 4).

Високий рівень когнітивної складової констатувався за умови високих рівнів обізнаності практичних психологів щодо

змісту і проявів сензитивності як професійно важливої якості, рівнів розвитку самоусвідомлення та адекватної самооцінки; низький – у разі їх низьких рівнів у поєднанні з неадекватною самооцінкою. Усі інші співвідношення зазначених показників було віднесено до середнього рівня когнітивної складової сензитивності.

Таблиця 4

Рівні когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти

Рівні когнітивної складової	Кількість досліджуваних (у%)
Низький	27,3
Середній	55,0
Високий	17,7

Як видно з даних, поданих у табл. 4, менше п'ятої частини респондентів мають високий рівень (17,7%) когнітивної складової сензитивності; у більш ніж половини досліджуваних переважає середній рівень когнітивної складової сензитивності (55,0%). Близько третини респондентів (27,3%) мають низький рівень когнітивної складової.

На наступному етапі емпіричного дослідження *визначено гендерно-вікові особливості когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти.*

Так, зокрема, на рівні тенденції встановлено, що у старших за віком практичних психологів, рівень когнітивної складової сензитивності вищий (табл. 5).

Таблиця 5

Рівні когнітивної складової сензитивності практичних психологів залежно від віку

Вікові групи	Рівні когнітивної складової, кількість досліджуваних у %		
	низький	середній	високий
до 30 років	38,7	56,6	14,7
30-45 років	28,3	53,8	17,9
понад 45 років	22,8	54,4	22,8

З табл. 1.5 видно, що високий рівень когнітивної складової сензитивності мають 22,8% досліджуваних з вікової групи понад 45 років, у той час, як у віковій групі 30-45 років – 17,9% респондентів, а у наймолодшій групі практичних психологів (до 30 років) – лише 14,7%.

Крім того, виявлено вищий рівень когнітивної складової сензитивності у практичних психологів жіночої статі, ніж чоловічої (табл. 6).

Таблиця 6

Рівні когнітивної складової сензитивності практичних психологів залежно від статі

Стать досліджуваних	Рівні когнітивної складової, кількість досліджуваних у %		
	низький	середній	високий
жінки	26,4	55,2	18,4
чоловіки	42,9	52,4	4,8

Аналіз даних, поданих в табл. 1.6, показує, що високий рівень когнітивної складової сензитивності мають 18,4% діагностованих практичних психологів жіночої статі, в той час як серед чоловіків практичних психологів лише 4,8% ($p < 0,05$).

Встановлено також статистично значущі відмінності у рівнях когнітивної складової сензитивності залежно від місця проживання практичних психологів: у психологів, які проживають у сільській місцевості, рівень зазначеної складової вищий ніж у тих, хто проживає в місті ($p < 0,05$).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, менше п'ятої частини досліджуваних практичних психологів мають високий рівень когнітивної складової сензитивності. У більш ніж половини досліджуваних переважає середній рівень когнітивної складової сензитивності, а близько третини респондентів мають низький рівень когнітивної складової.

Констатовано наявність таких особливостей когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти: 1) виявлено недостатній рівень обізнаності досліджуваних щодо проблеми сензитивності як професійно важливої якості практичних психологів; 2) досить високий рівень самоусвідомлення, з одного боку, та неадекватність самооцінки для значної кількості досліджуваних, з другого.

Визначено гендерно-вікові особливості когнітивної складової сензитивності практичних психологів системи освіти. Встановлено, що у старших за віком практичних психологів, рівень когнітивної складової сензитивності вищий. Виявлено вищий рівень когнітивної складової сензитивності у практичних психологів жіночої статі, ніж чоловічої.

Встановлено статистично значущі відмінності у рівнях когнітивної складової сензитивності залежно від місця проживання

практичних психологів: у психологів, які проживають у сільській місцевості, рівень зазначеної складової вищий ніж у тих, хто проживає в місті.

У перспективі уявляється доцільним вивчення особливостей і чинників інших складових сензитивності особистості практичних психологів системи освіти (психофізіологічної, поведінкової, емоційної) відповідно до розробленої нами моделі, а також визначення інтегративного показника сензитивності та його взаємозв'язку із соціально-демографічними (вік, стать, місце проживання) та організаційно-професійними (тип навчального закладу, кваліфікаційна категорія) чинниками.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию / Г.С. Абрамова. – М. : Академия, 1996. – 224 с.
2. Аминов Н. А. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов / Н. А. Аминов, М. В. Молоканов // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13, № 5. – С. 104–109.
3. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 8–11.
4. Вачков И. В. Введение в профессию «психолог» / И. В. Вачков, И. Б. Гриншпун, Н. С. Пряжников. – Москва-Воронеж : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 2002. – 255 с.
5. Грейліх О. О. Професійно важливі якості практичного психолога як предмет наукового дослідження / О. О. Грейліх, Л. П. Смашна // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди: Педагогіка. Психологія. Філософія. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 25. – С. 287–288.
6. Данилова Т. Н. Опросник диагностики типа направленности личности практического психолога / Т. Н. Данилова // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 8. – С. 41–44.
7. Данилова Т. М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога : автореф. дис...канд. психол. наук : спец. 19.00.07- педагогічна та вікова психологія / Т. М. Данилова; Ін-т психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 19 с.
8. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба / И. В. Дубовина. – М. : Педагогика, 1991. – 232 с.

9. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985. – 166 с.
10. Максименко С. Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога / С. Д. Максименко, Т. Б. Ільїна // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів / за ред. С. Д. Максименка. – К.-Тернопіль : Ніка-Центр, 2002. – С. 7–17.
11. Медведєва С. А. Розвиток асертивності майбутніх практичних психологів у процесі їх професійного становлення : дис. на здобуття канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Світлана Анатоліївна Медведєва; Університет менеджменту освіти НАПН України. – К., 2010. – 246 с.
12. Молоканов М. В. Влияние личностных особенностей на профессиональный выбор в практической психологии / М. В. Молоканов // Психологический журнал. – 1998. – № 2. – С. 79–97.
13. Панок В. Г. Психологічна служба: навч.-метод. посіб. для студ. і викладачів / В.Г. Панок. – Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2012. – 488 с.
14. Пастух Л.В. Модель сензитивності особистості практичних психологів закладів освіти / Л.В. Пастух // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2014. – Вип. 2(34). – С. 231–239.
15. Пахальян В.Е. Каким должен быть и каким может быть психолог, работающий в системе образования? / В.Е. Пахальян // Вопросы психологии. – 2002. – №6. – С. 103–112.
16. Пов'якель Н. І. Індивідуально-типологічні характеристики системи саморегуляції як умова регулятивної культури професійного мислення психолога-практика / Н. І. Пов'якель // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – Т. І : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2005. – Ч. 15. – С. 161–165.
17. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.С. Клециной. – СПб. : Питер, 2003. – С. 166.
18. Пророк Н. В. Практичний психолог: професійно важливі якості / Н. В. Пророк // Психологія. – 2002. – № 1(33). – С. 16–17.
19. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб. : Питер, 2002. – 432 с.

20. Семиченко В. А. Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх психологів / В. А. Семиченко // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2005. – Ч. 15. – С. 109–112.
21. Чепелева Н. В. Особистісна підготовка психолога-практика / Н. В. Чепелева // Персонал. – 2000. – № 5. – С. 17–19.
22. Яценко Т. С. Активное социально-психологическое обучение : теория, процесс, практика: учеб. пособ. для студ., слушателей и препод. по специальности «Психология» / Т. С. Яценко. – Хмельницкий : Изд-во НАПВУ; М. : Изд-во СИП РИА, 2002. – 792 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abramova G. S. Vvedenye v prakticheskuju psichologiju / G. S. Abramova. – М. : Akademyja, 1996. – 224 s.
2. Amynov N. A. O komponentah spetsyal'nyh sposobnostej budushhyh shkol'nyh psichologov / N. A. Amynov, M. V. Molokanov // Psichologicheskij zhurnal. – 1992. – Т. 13, № 5. – S. 104–109.
3. Bondarenko O. F. Psichologichni osoblyvosti suchasnoi' moloditi ta problemy profesijnoi' pidgotovky psichologiv-praktykiv / O.F. Bondarenko // Praktychna psichologija ta social'na robota. – 2003. – № 4. – S. 8–11.
4. Vachkov Y. V. Vvedenye v professiju «psicholog» / Y. V. Vachkov, Y. B. Grynshpun, N. S. Prjazhnykov. – Moskva-Voronezh : Yzd-vo Mosk. psichol.-soc. yn-ta, 2002. – 255 s.
5. Grejl'ih O. O. Profesijno vazhlyvi jakosti praktychnogo psichologa jak predmet naukovogo doslidzhennja / O. O. Grejl'ih, L. P. Smashna // Gumanitarnyj visnyk Perejaslav-Hmel'nyc'kogo pedagogichnogo universytetu imeni Grygorija Skovorody: Pedagogika. Psichologija. Filosofija. – Perejaslav-Hmel'nyc'kyj. – 2012. – Vyp. 25. – S. 287–288.
6. Danylova T. N. Oprosnyk dyagnostyky typu napravlenosti lychnosti praktycheskogo psichologa / T. N. Danylova // Praktychna psichologija ta social'na robota. – 2004. – № 8. – S. 41–44.
7. Danylova T. M Formuvannja gumanistychnoi' sprjamovanosti osobystosti majbutn'ogo praktychnogo psichologa : avtoref. dys...kand. psichol. nauk : spec : 19.00.07- pedagogichna ta

- vikova psihologija / T. M. Danylova; In-t psihologii' imeni G. S. Kostjuka APN Ukraïny. – K., 2004. – 19 s.
8. Dubrovyna Y. V. Shkol'naja psihologicheskaja sluzhba / Y. V. Dubovyna. – M. : Pedagogyka, 1991. – 232 s.
 9. Emel'janov Ju. N. Aktivnoe sotsial'no-psihologicheskoe obuchenye / Ju. N. Emel'janov. – L. : LGU, 1985 – 166 s.
 10. Maksymenko S. D. Doproblymy rozrobky osvith'o-kvalifikacijnoi' harakterystyky suchasnogo psihologa / S. D. Maksymenko, T. B. Il'ina // Problemy pidgotovky i pidvyshhennja kvalifikacij' praktychnyh psihologiv / za red. S. D. Maksymenka. – K.-Ternopil' : Nyka-Centr, 2002. – S. 7–17.
 11. Medvedjeva S. A. Rozvytok asertyvnosti majbutnih praktychnyh psihologiv u procesi i'h profesijnogo stanovlennja : dys. na zdobuttja kand. psihol. nauk : spec. 19.00.07 – pedagogichna ta vikova psihologija / Svitlana Anatolii'vna Medvedjeva; Universytet menedzhmentu osvity NAPN Ukraïny. – K., 2010. – 246 s.
 12. Molokanov M. V. Vlyjanye lychnostnyh osobennostej na professyonal'nyj vybor v praktycheskoj psihologyy / M. V. Molokanov // Psihologicheskij zhurnal. – 1998. – № 2. – S. 79–97.
 13. Panok V. G. Psihologichna sluzhba: navch.-metod. posib. dlja stud. i vykladachiv / V. G. Panok. – Kam'janec'-Podil's'kyj : TOV Drukarnja Ruta, 2012. – 488 s.
 14. Pastuh L. V. Model' senzytyvnosti osobystosti praktychnyh psihologiv zakladiv osvity / L. V. Pastuh // Teoretychni i prykladni problemy psihologii' : zb. nauk. prac' Shidnoukraïns'kogo nacional'nogo universytetu im. V. Dalja. – 2014. – Vyp. 2(34). – S. 231–239.
 15. Pahal'jan V. Ə. Kakym dolzhen byt' y kakym mozhet byt' psiholog, rabotajushhyj v systeme obrazovanyja? / V. Ə. Pahal'jan // Voprosy psihologyy. – 2002. – №6. – S. 103–112.
 16. Pov'jaket' N. I. Indyvidual'no-typologichni harakterystyky systemy samoreguljacji' jak umova reguljatyvnoi' kul'tury profesijnogo myslennja psihologa-praktyka / N. I. Pov'jaket' // Aktual'ni problemy psihologii': zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka APN Ukraïny. – T. I : Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Milenyum, 2005. – Ch. 15. – S. 161–165.
 17. Praktikum po gendernoj psihologii / Pod red. I. S. Kletsinoy. – SPb. : Piter, 2003. – S. 166.

18. Prorok N.V. Praktychnyj psiholog: profesijno vazhlyvi jakosti / N.V. Prorok // *Psychologija*. – 2002. – № 1(33). – S. 16–17.
19. Rean A.A. *Psychologija y pedagogyka* / A.A. Rean, N.V. Bordovaškaja, S.Y. Rozum. – SPb. : Pyter, 2002. – 432 s.
20. Semychenko V.A. Teoretyko-metodologichni osnovy pidgotovky majbutnih psihologiv / V. A. Semychenko // Aktual'ni problemy psihologii': zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka APN Ukraї'ny. – T. I : Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Milenyum, 2005. – Ch. 15. – S. 109–112.
21. Chepeljeva N. V. Osobystisna pidgotovka psihologa-praktyka / N. V. Chepeljeva // *Personal*. – 2000. – № 5. – S. 17–19.
22. Jacenko T. S. *Aktyvnoe socyal'no-psihologičeskoe obučennye : teoryja, process, praktyka: ucheb. posob. dlja stud., slushatelej y prepod. po specyjal'nosti «Psychologija»* / T. S. Jacenko. – Hmel'nyckyj : Yzd-vo NAPVU; M. : Yzd-vo SYP RYA, 2002. – 792 s.

L.V. Pastukh. The features of cognitive component of counseling psychologists' sensitiveness in the system of education. The importance of cognitive component of counseling psychologists' sensitiveness in the system of education is shown in the article. The selection of methods for determining the level of development of sensitiveness' cognitive component is proved by integrating the results of theoretical studies on the problem of sensitiveness as a professionally important feature of counseling psychologists and its components. The research results of features of cognitive component of counseling psychologists' sensitiveness in the system of education are presented. The level of counseling psychologists' awareness as to the content, manifestations, factors of sensitiveness' development as a professionally important feature; the level of self-realization, and the adequacy (inadequacy) of their self-esteem are analyzed in the article.

There have been distinguished the levels of cognitive component of sensitiveness in the result of the generalization of three aforementioned empirical referents of sensitiveness' cognitive component.

It is concluded that less than one fifth of the psychologists under study have high level of the cognitive component of sensitiveness. More than half of the psychologists under study have prevailing average level of sensitiveness' cognitive component, and about third part of respondents have low level of the cognitive component.

The gender and age features of cognitive component of counseling psychologists' sensitiveness in the system of education are defined. It is found that older psychologists have higher level of sensitiveness' cognitive

component. Female psychologists are found to have higher level of sensitiveness' cognitive component than male psychologists have.

There have been established statistically significant differences in levels of the sensitiveness' cognitive component depending on the psychologists' place of residence: psychologists living in rural areas have higher level of cognitive component than those living in a town.

There have been outlined the expediency of empirical studies of other sensory components of counseling psychologists' sensitiveness in the education system (psychophysiological, behavioral, emotional) and the definition of the integrative index and social and demographic (age, sex, place of residence), organizational and professional (school type, qualification category) sensory factors on this basis.

Key words: counseling psychologists, sensitiveness, components of sensitiveness, cognitive component of sensitiveness, level of the development of sensitiveness' cognitive component.

Received January 11, 2015

Revised January 28, 2015

Accepted February 14, 2015

УДК 159.92

Л.С. Пилипчук
geriy@ukr.net

Професіогенез та професійні кризи особистості медпрацівника

Pylypchuk L.S. Professional genesis and professional crisis of a medical worker's personality / L.S. Pylypchuk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 458–469.

Л.С. Пилипчук. Професіогенез та професійні кризи особистості медпрацівника. Констатується, що навчальна мотивація складається з оцінки студентами різноманітних аспектів навчального процесу, його змісту, форм організації з точки зору їх індивідуальних потреб і цілей, які можуть співпадати чи не співпадати з цілями навчання. Зроблено висновок, що професійне становлення навчальної діяльності студентів знаходиться на початковому рівні свого наукового вдосконалення. Встановлено, що успішність навчання залежить від багатьох аспектів психологічної активності. Зазначено, що одним із таких факторів успішності